

EUR Research Information Portal

ChatGPT als katalysator voor meer authentieke toetsing

Published in:
Ars Aequi

Publication status and date:
Published: 01/09/2024

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Document License/Available under:
Article 25fa Dutch Copyright Act

Citation for the published version (APA):
Luth-Morgan, M., Valter, C., & Poort, L. (2024). ChatGPT als katalysator voor meer authentieke toetsing: praktijkvoorbeelden uit het ethiekonderwijs. *Ars Aequi*, 2024(september), 790-794. <https://arsaequi.nl/product/chatgpt-als-katalysator-voor-meer-authentieke-toetsing-praktijkvoorbeelden-uit-het-ethiekonderwijs/>
[Link to publication on the EUR Research Information Portal](#)

Terms and Conditions of Use

Except as permitted by the applicable copyright law, you may not reproduce or make this material available to any third party without the prior written permission from the copyright holder(s). Copyright law allows the following uses of this material without prior permission:

- you may download, save and print a copy of this material for your personal use only;
- you may share the EUR portal link to this material.

In case the material is published with an open access license (e.g. a Creative Commons (CC) license), other uses may be allowed. Please check the terms and conditions of the specific license.

Take-down policy

If you believe that this material infringes your copyright and/or any other intellectual property rights, you may request its removal by contacting us at the following email address: openaccess.library@eur.nl. Please provide us with all the relevant information, including the reasons why you believe any of your rights have been infringed. In case of a legitimate complaint, we will make the material inaccessible and/or remove it from the website.

CHATGPT ALS KATALYSATOR VOOR MEER AUTHENTIEKE TOETSING: PRAKTIJKVOORBEEDEN UIT HET ETHIEKONDERWIJS

Margreet Luth-Morgan, Carinne Elion-Valter & Lonneke Poort*

In dit artikel wordt een brede benadering van ethiek in het juridisch onderwijs gepresenteerd, die gericht is op het ondersteunen van kritische reflectie en het ontwikkelen van een moreel kompas. De mondelinge en dialogische toetsvormen die daartoe zijn ontwikkeld aan Erasmus School of Law, kunnen andere vakken tot voorbeeld dienen, daar zij zowel tegemoetkomen aan AI-gerelateerde frauderisico's als ook het begrip van het recht als argumentatiecultuur ondersteunen en bevorderen.

1 Inleiding

Binnen de verschillende rechtenopleidingen aan de Nederlandse universiteiten is steeds meer aandacht voor de ethiek van het juridisch beroep. In de rechtenopleiding kan 'ethiek' op verschillende manieren worden benaderd. Die benaderingen kunnen uiteenlopen van een smalle, bijna positivistische en tuchtrechtelijke opvatting tot een brede opvatting van ethiek, gericht op de volle complexiteit van de rol van de jurist in de samenleving. Veelal zit de gekozen benadering ergens in het midden, of worden de smalle en de brede opvatting mooi gecombineerd.¹

Aan Erasmus School of Law is gekozen voor een duidelijk brede benadering en is ethiek op verschillende manieren in het onderwijs vervlochten. De algemene ethische theorieën (deontologie, utilisme en deugdethiek) verschaffen daarbij een toetsingskader² om het recht en de rol van de jurist te bevragen in het licht van de bijzondere taak en het belang van juridische professies in de democratische rechtsstaat.³ Ethiek geeft studenten het gereedschap om een stevige, goed onderbouwde positie te kiezen in de veranderende rol van de juridisch professional.⁴ Dat houdt dus niet zozeer in dat studenten onderwezen worden in de (tuchtrechtelijke) grenzen van de wet, als wel dat studenten in staat worden gesteld om een

moreel kompas te ontwikkelen. In deze tijden van internationale politieke onrust en baanbrekende technologische ontwikkelingen, waarin de grenzen van de planetaire draagkracht worden benaderd dan wel overschreden, is het opleiden tot kritische wereldburgers belangrijker dan ooit. Maar aan de hand van welke vaardigheden bereik je dat? En zeker ook belangrijk, hoe toets je dat?

In deze perspectiefbijdrage reflecteren we op het belang van ethiek en kritische reflectie in relatie tot veranderende leerdoelen, vaardigheden en toetsvormen, mede in het licht van generatieve AI

In deze perspectiefbijdrage reflecteren we op het belang van ethiek en kritische reflectie in relatie tot veranderende leerdoelen, vaardigheden en toetsvormen, mede in het licht van generatieve AI. Daartoe gaan we eerst in op de uitdagingen van generatieve AI, en waarom die aansporen tot het ontwikkelen van nieuwe toetsvormen. Daarop volgt

* Mr.dr. M.J. Luth-Morgan, mr.dr. C. Elion-Valter en mr.dr. L.M. Poort zijn gezamenlijk betrokken bij het ethiekonderwijs aan Erasmus School of Law. Mr.dr. M.J. Luth-Morgan is daarnaast vicevoorzitter van de examencommissie en voorzitter van de Denktank Duurzaamheid van Erasmus School of Law.

- 1 Zoals in I. van Domselaar, 'Een eerlijke deal? Over ethisch minimalisme in de corporate advocatuur', AA 2017, afl. 11, p. 902-910 (AA20170902). Mackor werkt juist van een brede naar een smallere ethiek toe in A.R. Mackor, 'Onderwijs juridische beroepsethiek aan rechtenstudenten', *Law and Method* juli 2021, DOI:10.5553/REM/00005.
- 2 M. Adams, 'De spiegel van Erasmus: Over rechtswetenschappelijke identiteit', AA 2023, afl. 5, p. 318-320 (AA20230318).
- 3 Mackor 2021.
- 4 W. van der Burg, 'Juridische professies en de instrumentalisering van het recht', in: J. Kole & D. de Ruyter (red.), *Werkzame idealen. Ethische reflecties op professionaliteit*, Assen: Van Gorcum 2007, p. 114-125.

Foto: Manon Heinsman | © Ars Aequi

een korte uiteenzetting van het ethiekonderwijs en de toetsvormen die daarvoor zijn ontwikkeld binnen Erasmus School of Law. Aan de hand van dit kijkje in onze keuken schetsen wij hoe ethiek kan bijdragen aan de vorming van kritische reflectie en hoe we dit verwerken in onderwijs en toetsing. In het laatste deel laten we zien hoe generatieve AI juist uitnodigt om juridische taalvaardigheid op meer gevarieerde en authentieke manieren te ontwikkelen en te gebruiken. We beginnen met de invloed van generatieve AI op toetsing.

De kern van de zaak laat zich het meest treffend omschrijven met een bekend citaat uit de *science fiction*: 'resistance is futile'

2 De betekenis van AI voor toetsing: geen verzet maar innovatie

Generatieve AI,⁵ in de vorm van ChatGPT (of andere AI-tools) heeft in het academisch onderwijs tot bijzondere hoofdbreken geleid. AI zorgt zowel voor nieuwe juridische vragen op het punt van onder meer privacy en databescherming, als voor ethische dilemma's (logaritmische *bias*, energielurpende datacentra). AI maakt kritische reflectie en het ontwikkelen van een moreel kompas nog belangrijker.⁶ In het onderwijs kan AI zorgen

voor tal van nieuwe mogelijkheden, zoals het er plekke genereren en samen becommentariëren van *outputs*, maar voor wat betreft toetsing lijkt AI juist *onmogelijkheden* op te leveren. Want hoe valide is dat *take home exam* nog (of hoe lang blijft dat nog valide) als ChatGPT met steeds betere antwoorden op de proppen komt?⁷

De kern van de zaak laat zich het meest treffend omschrijven met een bekend citaat uit de *science fiction*: 'resistance is futile'.⁸ Betrouwbare detectie wordt al snel een wapenwedloop die rechtenfaculteiten (lees: examencommissies) simpelweg niet gaan winnen.⁹ Neem daarbij de nieuwe hogere eisen aan de bewijslast in fraudezaken¹⁰ en het is duidelijk dat handhaving in gevallen van ChatGPT-fraude (behoudens het verwijzen naar niet-bestaande bronnen) de benodigde waardevolle tijd en energie niet waard dan wel volstrekt onmogelijk is. Een handhaving die noodzakelijkerwijs berust op rammelende bewijsvoering en die het vooral moet hebben van bekentenissen van studenten, draagt daarbij een groot risico met zich mee van verstoorde verhoudingen tussen studenten en docenten, en ook tussen studenten onderling. Dit moeten we simpelweg niet willen. Maar wat dan wel?

Het niet eenvoudige, maar wel voor de hand liggende antwoord is alternatieve toetsvormen. We moeten ons hoeden voor de begrijpelijke reflex om alle kennis en kunde weer in één *high stake* zaaltentamen aan het eind van de cursus te toetsen, want daarmee wordt alle vooruitgang op het gebied van toetsvariatie, -innovatie en een goed

5 Hierna wordt de eenvoudigere term 'AI' gebruikt, waarmee telkens generatieve AI wordt bedoeld.

6 J.M.L. van Duin, 'ChatGPT in het juridisch onderwijs: elke student een personal assistant', *AA* 2023, afl. 9, p. 698-703 (AA20230698).

7 T. Susnjak & T.R. McIntosh, 'ChatGPT: The End of Online Exam Integrity?', *Education Sciences* (24) 2024/656, afl. 6, DOI:10.3390/educsci14060656.

8 The Borg, *Star Trek: First Contact*, 1996.

9 W. Gegg-Harrison & C. Quarterman, 'AI Detection's High False Positive Rates and the Psychological and Material Impacts on Students', in: W. Gegg-Harrison & C. Quarterman, *Academic Integrity in the Age of Artificial Intelligence*, Hershey, PA: IGI Global 2024, p. 199-219.

10 P. Huisman, 'Nieuwe rechtspraak over fraudevaststelling: buiten redelijke twijfel!', *habeon.nl*, 6 september 2023.

doordachte opeenvolging van deeltolsten die het leerproces bevorderen, tenietgedaan.¹¹ De uitdaging én de unieke kans ligt in het ontwikkelen van toetsvormen die zowel op een meer authentieke manier studenten aanzetten tot kritische reflectie als ChatGPT-fraude zo goed als zinloos maken.¹² Dat kan bijvoorbeeld door middel van logboeken, waarin het gebruik van ChatGPT wordt genoteerd, en het inzetten van ChatGPT voor peer-review door studenten. Ook debatten, interviews en *moot courts* zijn veelbelovende opties.¹³ In de volgende paragraaf laten we zien hoe wij verschillende van deze opties hebben (door)ontwikkeld, te weten de podcast en het debat.¹⁴ De hiernavolgende uiteenzetting van de aanpak van het ethiekonderwijs binnen Erasmus School of Law kan wellicht een voorbeeldfunctie vervullen voor andere (ook positiefrechtelijke¹⁵) vakken.

De uitdaging én de unieke kans ligt in het ontwikkelen van toetsvormen die zowel op een meer authentieke manier studenten aanzetten tot kritische reflectie als ChatGPT-fraude zo goed als zinloos maken

3 Ethiek als gereedschap voor kritische reflectie

De brede benadering van ethiek in het onderwijs, gericht op het ontwikkelen van kritische reflectie, vraagt om passende en dialogische toetsvormen.

3.1 *Ethische theorieën als redeneerlijn*

De benadering van juridische ethiek die gericht is op de volle complexiteit van de rol van de jurist in de samenleving, wil vooral gereedschap voor analyse en verdieping aanreiken. De studenten experimenteren met de verschillende ethische stromingen, die niet worden gepresenteerd als 'waarheden', maar als verschillende redeneerlijnen; verschillende manieren om tot een beredeneerd, valide standpunt over een bepaalde vraag of dilemma te komen. Het is dus meteen duidelijk dat er meerdere geldige standpunten mogelijk zijn. Deze open benadering past bij de aard van ethische dilemma's en draagt bij aan de vorming van het kritisch denkvermogen van toekomstige juristen. Studenten worden uitgedaagd om te reflecteren op verschillende morele oordelen, maar hun academische en gewetensvrijheid worden gerespecteerd doordat zij ook expliciet het gereedschap krijgen aangereikt om tot andere dan maatschappelijk gewenste (of door de docent impliciet geprefereerde) conclusies te komen.¹⁶ We leren ze denken, maar we leren ze niet *wat* ze moeten denken.

Deze benadering helpt studenten ook inhoudelijk. De kennismaking met de uiteenlopende ethische redeneerlijnen helpt hen om de aard van juridische teksten en de achtergrond ervan sneller en beter te doorgronden.¹⁷ Studenten ervaren het recht als een argumentatiecultuur, gestoeld op overtuiging. Zo kunnen studenten de mensenrecht-

tendiscussie beter doorgronden en (bijvoorbeeld) begrijpen waarom consequentialistische argumenten soms geen vat lijken te krijgen op die discussie. Immers, het feit dat de conceptie van mensenrechten gestoeld is op een deontologische leest, heeft zowel invloed op de inhoudelijke interpretatie en reikwijdte van kernbegrippen, als ook op de geldigheid en overtuigingskracht van bepaalde soorten argumenten in de mensenrechtendiscussie.¹⁸ Op eenzelfde manier leren studenten het discours rond de juridische beroepsethiek herkennen als voornamelijk deugdethisch (zie art. 10a Advocatenwet) en zij begrijpen dan niet alleen wat voor soort discussie dat is, maar ook op welke manier en op welke gronden zij hun standpunt kunnen opbouwen binnen die specifieke redeneerlijn. De ethische theorie stelt studenten op deze manier in staat om maatschappelijke en professionele discussies te analyseren en geeft ze de middelen om in die discussies een onderbouwde positie te formuleren en desgevraagd te verdedigen.

De open benaderingswijze van ethische posities als redeneerlijn is doorgetrokken naar het onderwijs van ethiek in de verschillende masters van Erasmus School of Law. Inmiddels worden in bijna alle masters ethiekmodules aangeboden die met eenzelfde brede ethische benadering studenten het gereedschap geven om een onderbouwd kritisch standpunt in te nemen. In de masters worden de discussies vaak toegespitst op vakspecifieke onderwerpen of dilemma's zoals hongerstaking in detentie,¹⁹ scholenconstructies in de btw²⁰ of de Energy Charter Treaty.²¹

3.2 *Kritische toetsvormen*

De toetsvorm die het meest wordt ingezet bij deze brede ethische leerdoelen is het debat, dat zowel formatief (om het leren te bevorderen) als summatief (om kennis te toetsen) kan worden ingezet. In teams van drie of vier pleiten studenten tegen elkaar over een bepaalde stelling, waarbij er voor beide standpunten overtuigende argumenten zijn te formuleren. Een belangrijk moment komt na de initiële pleidooien van beide teams, omdat de studenten dan, gezamenlijk en ter plekke, de weerlegging van de argumenten van de tegenpartij formuleren. Vooral het vooruitzicht van deze discussie zet studenten ertoe aan om goed beslagen ten ijs te komen. Inmiddels zijn deze debatten ook als deeltentamen in het B3-vak Rechtsfilosofie ingevuld, en werden daar door studenten en docenten als positief en stimulerend ervaren. Studenten voelden zich uitgedaagd om de stof dieper te bestuderen en waardeerden het, dat de debatten hen uitnodigden om andere posities in te nemen dan waar zij zich vanuit zichzelf toe aangetrokken zouden voelen. Voor de betrokken docenten was het beluisteren en beoordelen van de debatten een erg leuke en interessante activiteit.²² Deze toetsvorm is, naast effectief en aangenaam, ook nog eens efficiënt te organiseren.²³

Een tweede en bijzonder interessante toetsvorm is de podcast, die onder andere wordt gebruikt in het masterkeuzevak *Wicked legal ethics*. In dat vak worden studenten uitgedaagd om kritisch te reflecteren op de ideeën en concepten uit de juridische beroepsethiek²⁴ aan de hand van *wicked problems* op het gebied van duurzaamheid en technologi-

11 B. de Vries, 'Teaching to the test, or not? Naar een heroverweging van toetsing in het academisch juridisch onderwijs', *AA* 2024, afl. 6, p. 584-587 (AA20240584).

12 B. Last, 'Het onhoudbare fraude-narratief in tijden van AI', *LinkedIn.com*, 12 september 2023.

13 Van Duin 2023; Last 2023.

14 Beide toetsvormen scoren hoog op de welbekende taxonomie van Bloom (onthouden → begrijpen → toepassen → analyseren → evalueren → creëren) en zijn constructivistisch, zie H. Schmidt e.a., 'Constructivist, Problem-Based Learning Does Work: A Meta-Analysis of Curricular Comparisons Involving a Single Medical School', *Educational Psychologist* (44) 2009, afl. 4, p. 227-249.

15 M. Adams & R. Janse, 'Academisch onderwijs in de rechten: Enkele belemmeringen en praktische aanbevelingen', in: B. de Vries, E. Mak, L. van den Berge, T. Riesthuis, J. Tigchelaar, J. Kiewiet, S. Burri, & T. de Sterke (red.), *Rechtstheorie en praktijk – een liber amicorum: Beschouwingen rondom het werk van professor A.M. Hol*, Den Haag: Boom juridisch 2020, p. 313-319.

16 Zie ook B. van Klink, 'Critical Thinking in Academic Legal Education: A Liberal Conception', *Law and Method* augustus 2023, DOI:10.5553/REM/000076. Waar Van Klink stelt dat kritische reflectie enkel gedoedeerd kan worden als doel in zichzelf, vinden we elkaar wel in de afwijzing van een specifieke maatschappelijke opdracht om zowel ideologische als didactische redenen. Studenten hebben de neiging om nogal kortzellig te reageren wanneer zij het idee krijgen dat hen een inhoudelijke mening wordt opgedrongen.

17 Zie ook J.E. Esser, 'Van systeem naar reflectie: naar een kritische bestuursrechtelijke methode in onderwijs en wetenschap', *NTB* 2024/224. Zowel het publiek- als het privaatrecht zijn gestoeld op bepaalde aannames en overtuigingen zoals consumentenvertrouwen, een effectieve marktwerking, of tegemoetkoming aan de ongelijke positie van bijvoorbeeld werkgever-werknemer of verdachte-staat. Deze fundamentele context verschaffen voor kritische reflectie.

18 Een treffend voorbeeld van hoe anders een utilistische redeneerwijze omtrent 'mensenrechten' eruitziet, is te vinden in J.S. Mill, 'Of Slavery', in: *Principles of Political Economy, with some of their Applications to Social Philosophy*, London: John W. Parker, West Strand 1870, II.5.

19 C. Kelk, 'Hongerstaking van gedetineerden, een veelzijdig vraagstuk', *Sancties* 2014/4, p. 21-31.

20 M.M.W.D. Merx, 'Schoolmodel in de btw: definitief gezakt?', *WFR* 2019/64, afl. 7281.

- 21 A. Belyi, 'The Energy Charter process in the face of uncertainties', *The Journal of World Energy Law & Business* (14) 2021, afl. 5, p. 363-375.
- 22 Een stuk aangenamer dan het nakijken van essays.
- 23 Door meerdere debatten gelijktijdig af te nemen is het gelukt om binnen twee werkdagen, en met een totale inzet van ongeveer 38 uur aan beoordelingslast, bijna 500 studenten van een deelresultaat te voorzien. Opzet, rubric en instructies zijn gedeeld via <https://search.edusources.nl/communitys/law-activerende-werkvormen-law/>.
- 24 Voorbeelden van cursusliteratuur zijn L. Patterson, 'Legal Ethics and the Lawyer's Duty of Loyalty', *Emory LJ* 1980, afl. 29, p. 909-969 en D. Luban, 'Integrity: Its causes and cures', *Fordham L. Rev.* (72) 2003, afl. 2, p. 279-309.
- 25 Ook van deze toetsvorm zijn materialen gedeeld op <https://search.edusources.nl/communitys/law-activerende-werkvormen-law/>. Een andere uitwerking van de podcast als toetsvorm aan de Universiteit Utrecht is gepresenteerd door W. Janssen & D. van Toor, 'De podcast als toets binnen rechtsgeleerdheid', *Law and Method* april 2023, DOI:10.5553/REM/000074
- 26 C.J.J.M. Stolker, 'Over de toekomst van het juridisch onderwijs', *AA* 2013, afl. 1, p. 72-82 (AA20130072) verschaft een overzicht.
- 27 J. Polman, E. Schoot & J. Leupen, 'Wat doet een kunstmatig intelligente advocaat nu eigenlijk de hele dag?', *fd.nl*, 5 januari 2024.
- 28 Zie Aristoteles, *Rhetoric*, <http://classics.mit.edu/Aristotle/rhetoric.html>, l.3 ev. over de forensische versus de politieke retorica; en E. Feteris & H. Kloosterhuis, 'The analysis and evaluation of legal argumentation: approaches from legal theory and argumentation theory', *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* (16) 2009, afl. 29, p. 307-331.
- 29 Feteris & Kloosterhuis 2009. De pragma-dialectische benadering die door Feteris en Kloosterhuis wordt gepresenteerd, ligt buiten het bereik van deze perspectiefbijdrage maar zou waardevolle inzichten kunnen opleveren voor de doorontwikkeling van dialogische toetsvormen.
- 30 Aristoteles, *Rhetoric*, l.3 e.v.
- 31 J.B. White, *The Legal Imagination*, Chicago: The Univ. of Chicago Press 1973, 1985; zie ook J. Gaakeer, *De waarde van het woord*, Arnhem: Gouda Quint 1995.
- 32 AI zal dit ook niet veranderen; al kan AI kan deze formele stijl waarschijnlijk wel nabootsen. Vandaar dat toetsing in een gecontroleerde omgeving aangewezen is.
- 33 J.B. White, *Justice as Translation*, Chicago: The University of Chicago Press 1990.

sche ontwikkeling. Dit vak wordt afgesloten met een door studenten zelfgemaakte podcast als groepsopdracht. Daartoe wordt eerst, op ongeveer tweederde van de cursus, de inhoudelijke stof individueel afgetoetst. De overige cursusweken worden benut om in groepjes van vier tot vijf studenten te werken aan een podcast van 30 minuten over de maatschappelijke rol van de jurist bij het gekozen *wicked problem*. De inhoudelijke aftoetsing verschaft een betrouwbare meting van de opgedane kennis op individueel niveau. Maar belangrijker nog is dat deze aftoetsing, voorafgaand aan het creatieve ontwikkelingsproces, alle studenten in een vergelijkbare startpositie zet, en ze het zelfvertrouwen geeft dat nodig is om zich te uiten naar hun medestudenten en samen tot een diepere analyse te komen. De inhoudelijke en kritische reflectie in deze podcasts, alsmede de creativiteit van de studenten, is zowel van hoog niveau als bijzonder onderhoudend. Ook hier waren de studenten onverdeelde positief over de toetsvorm en was de beoordeling voor docenten efficiënt en aangenaam.²⁵

AI nodigt uit om het retorische karakter van het recht te herontdekken en om studenten te leren daarmee bewust om te gaan

4 De taalvaardigheid van de jurist

Deze toetsvormen beantwoorden ook aan een andere behoefte betreffende de taalvaardigheid van de jurist. Zoals in paragraaf 2 al verwoord, dwingt de ontwikkeling van AI de academische wereld tot een herbezinning op toetsing; alternatieve, veelal mondelinge, toetsvormen in aanvulling op traditionele tentamens kunnen een terugval naar enkel *high stake* zaaltentamens voorkomen. AI nodigt daarnaast uit om het retorische karakter van het recht te herontdekken en om studenten te leren daarmee bewust om te gaan. De hierboven bepleite toetsvormen spelen daarop in.

4.1 Mondeling en 'on the spot'

De literatuur over het belang van (en de lamentaties over) de schriftelijke taalvaardigheid in de rechtenstudie zijn talrijk, en kunnen hier niet uitputtend worden behandeld.²⁶ Het is de aard van de juridische praktijk dat schriftelijke documenten worden uitgewisseld, en studenten moeten schriftelijk dus goed zijn uitgerust. AI zal echter hoogstwaarschijnlijk de focus van het schrijven doen verschuiven van het zelf produceren van originele teksten naar het aanpassen en verbeteren van (kritisch reflecteren op) een door AI geproduceerde concepttekst.²⁷ Dat is een duidelijk andere vaardigheid. Ook zal, door AI, elke student op termijn een goedgeschreven tekst kunnen produceren. Hierdoor valt te verwachten dat de focus van taalvaardigheidsonderwijs (inclusief het onderscheidend vermogen van toetsing op taalvaardigheid) ten dele zal verschuiven naar *mondelinge* argumentatie en het vermogen om

onmiddellijk en ter plekke (*on the spot*) te reageren op de argumenten van de wederpartij (in tegenstelling tot de kalme, schriftelijke reactie die op een zolderkamer wordt geformuleerd). De mondelinge, dialogische en kritische toetsvormen, waar hierboven voor werd gepleit, worden dus ontwikkeld voor een toekomst waarin studenten zich juist door deze kritische, mondelinge en *on the spot* taalvaardigheden kunnen onderscheiden ten opzichte van AI en elkaar. Maar deze mondelinge taalvaardigheden hebben een bijkomend voordeel: zij sluiten aan bij het retorische en argumentatieve karakter van het recht.

4.2 Het recht als argumentatiecultuur

Het inzicht dat verschillende contexten ook verschillende taalvaardigheden vragen, is bepaald niet nieuw. Zowel in de *Ars Rhetorica* als in de moderne argumentatieleer wordt de logische argumentatie onderscheiden van de retorische.²⁸ Het droge, formele betoog, gericht op logische geldigheid, wordt daarbij afgezet tegen het retorische betoog, gericht op overreding van het publiek. De keuze voor een bepaald type betoog heeft consequenties voor zowel vorm als inhoud, bijvoorbeeld doordat de overredingskracht van de retorische argumentatie niet zozeer wordt bereikt door logische ratio, als wel door het betoog op te bouwen vanuit bepaalde algemeen geaccepteerde principes (zoals vrijheid of gelijkheid) en de inhoudelijke argumenten daarmee te verbinden.²⁹ Welk type betoog werkt, hangt af van de identiteit van de geadresseerde: wanneer het publiek verandert, veranderen ook de overtuigingsmiddelen, de inhoud en het type van geschikte argumenten.³⁰

'Het recht leren' is als het leren van een taal.³¹ Juridische studenten leren in het rechtenonderwijs om zichzelf op een bepaalde manier uit te drukken, en van oudsher legt de rechtenopleiding daarbij sterk de nadruk op logica, juridisch argumenteren en algemene geldigheid. Deze formele juridische taal heeft een hoge mate van *professioneel-juridische overtuigingskracht*. Het analyseren van een complexe casus en het toepassen van genuanceerde en precedentgebonden juridische begrippen zoals evenredigheid, toerekening of causaliteit vergen een niveau van detail, zorgvuldigheid en nauwkeurigheid waar mondelinge toetsing niet aan toekomt. Voor dat type overtuigingskracht is een schriftelijk (zaal)tentamen zeer geschikt.³² Het recht is echter een argumentatiecultuur waarvoor debat en gesprek ook belangrijk zijn.

Om zich te kunnen verhouden tot de maatschappij en de verantwoordelijkheden, plichten en privileges die verbonden zijn aan de rol van het recht en de jurist, moeten juristen beschikken over een aanvullend begrippenkader: *publiek-juridische taalvaardigheid*. Hier is het gedetailleerde juridische jargon juist niet geschikt; de argumentatie moet een bepaalde maatschappelijke draagkracht hebben en publiekelijk verstaanbaar zijn om juridische beginselen op een zinvolle manier aan de maatschappelijke werkelijkheid te kunnen verbinden. De jurist is te beschouwen als een vertaler tussen het recht en de concrete leefwereld, tussen regel en feiten, tussen concepten en concrete manifestaties ervan.³³ Die publiek-juridische overtuigingskracht wordt vaak op de proef gesteld in een mondelinge

context. Juristen moeten leren om 'on the spot' en doeltreffend te acteren.³⁴ Deze publieke taalvaardigheid, die wendbaarheid en diepgang combineert, kan daarom bij voorkeur met mondelinge en dialogische methoden worden getoetst. Deze mondelinge en dialogische toetsvormen komen zowel tegemoet aan het recht als argumentatiecultuur als ook aan de validiteitsrisico's van AI: studenten kunnen AI uiteraard gebruiken in de voorbereiding (dat is ook niet noodzakelijkerwijs een probleem), maar zullen ook ter plekke moeten kunnen bewijzen over de gevraagde kennis en kunde te beschikken.³⁵

5 Slotopmerkingen

Het rechtenonderwijs doceert studenten bij uitstek de professionele versie van het recht als formele taal. Studenten worden getraind in het op logische wijze toepassen van regels op een geval en om te denken vanuit het formele juridische conceptuele kader. Het recht is echter een argumentatiecultuur waarvoor debat, gesprek, en de ontwikkeling van de publiek-juridische taalvaardigheid belangrijk zijn. Juist de onderwijs- en toetsvormen die aan de ESL zijn ontwikkeld in het kader van het ethiekonderwijs in de bachelor- en de masterfase trainen studenten in deze publieke vormen van juridische overtuigingskracht.

De inzet van mondelinge onderwijs- en toetsvormen is echter niet slechts instrumenteel. Het beroep op mensenrechten (zo niet de uitbreiding ervan tot rechten voor de natuur) in het kader van klimaatzaken duidt op de maatschappelijke relevantie van het recht. Het juridisch debat is er niet slechts voor de professioneel ingewijden, maar vervult een constitutieve publieke rol. Juridische taal doet ertoe. Verder lopen in het debat over de kwaliteit van het samenleven en de toekomst van de planeet het recht, ethiek en politiek door elkaar. De ontwikkelingen rondom duurzaamheid vereisen dat toekomstige juristen enerzijds inzien dat ethiek,

recht en politiek niet strikt van elkaar kunnen worden gescheiden. Anderzijds moeten zij in staat zijn om de verschillende discoursen en normatieve kaders te onderscheiden en in verschillende contexten de passende 'taal' te hanteren. Ook dit conceptuele en kritische onderscheidingsvermogen behoort tot het gereedschap van toekomstige juristen.

De ontwikkeling van deze mondelinge en reflectieve onderwijs- en toetsvormen wordt mede ingegeven door validiteitsvraagstukken als gevolg van AI. Belangrijker is echter dat AI uitnodigt om het mondelinge en retorische karakter van het recht te herontdekken en om de verwevenheid van recht en ethiek te onderkennen

In deze perspectiefbijdrage zijn specifiek de (door)ontwikkeling van het debat en de podcast gepresenteerd. Andere vormen zijn eveneens denkbaar, zoals presentaties, interviews en dergelijke. Telkens gaat het om mondelinge vormen met als doel het ontwikkelen van kritisch reflectief vermogen. De ontwikkeling van deze mondelinge en reflectieve onderwijs- en toetsvormen wordt mede ingegeven door validiteitsvraagstukken als gevolg van AI. Belangrijker is echter dat AI uitnodigt om het mondelinge en retorische karakter van het recht te herontdekken en om de verwevenheid van recht en ethiek te onderkennen.

³⁴ Hierbij is ook de dialogische argumentatie relevant, zie Feteris & Kloosterhuis 2009.

³⁵ De eindscripctie heeft een bijzondere positie in dit debat en wordt in deze perspectiefbijdrage niet expliciet besproken. Gezien de overwegingen in dit artikel ligt het in beginsel voor de hand om bij eindscripcties een grotere waarde te hechten aan een mondelinge verdediging, maar het is de vraag of dat afdoende is om tegemoet te komen aan de frauderisico's. Een grondiger beschouwing op de leerdoelen van en de eisen aan de eindscripctie in de context van AI lijkt noodzakelijk.